

PRÍSTUP MIMOVĽADNYCH ORGANIZÁCIÍ A JEDNOTLIVCOV K AFRICKÉMU SYSTÉMU ĽUDSKÝCH PRÁV

ACCESS OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS AND INDIVIDUALS TO AFRICAN SYSTEM OF HUMAN RIGHTS

Tímea Lazorčáková

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta

ABSTRAKT

Ideálny prístup k súdnym orgánom je postavený na tom, že akákoľvek osoba, ktorá bola alebo ktorej hrozí poškodenie na jej právach, má neobmedzený prístup k súdu, na prejednanie daného prípadu. Realita je však iná, a jednotlivé súdne orgány si kladú osobitné požiadavky a obmedzenia pre prístup k nim. To platí aj o Africkom súde pre ľudské práva a práva národov, ktorý kladie osobitnú požiadavku pre priamy prístup mimovládnych organizácií a jednotlivcov. Touto požiadavkou je vyhlásenie štátu, že uznáva príslušnosť súdu, prijať sťažnosti podané zo strany mimovládnej organizácie s pozorovateľským statusom alebo zo strany jednotlivca voči tomuto štátu. S prihliadnutím na malý počet štátov, ktoré takéto vyhlásenie urobilo, a obmedzený prístup mimovládnych organizácií a jednotlivcov k Africkému súdu, sa táto úprava javí ako nevyhovujúca a odporujúca základnému účelu ochrany ľudských práv.

ABSTRACT

Ideal access to judicial authorities is based on fact, that any person, who was damaged or threat to be damaged on his or her rights, has unrestricted access to court for proceeding this case. But reality is different, and individual judicial authorities set up specific requirements and restrictions for access to them. This is also applied to African Court on Human and People's Rights, which sets up specific requirement for direct access by non-governmental organizations and individuals. This requirement is state declaration, that it accepts court jurisdiction to hear complaints filed by non-governmental organizations with observer status or by individuals against this state. Considering the small number of states, which made this declaration, and restrictive access of non-governmental organizations and individuals to African court, it seems that, this legal regulation isn't adequate and that it is contrary to fundamental purpose of human rights protection.

I. ÚVOD

V medzinárodnom súdnom systéme sa ponúka priestor pre rozličné zapojenie pôsobenia mimovládnych organizácií, tak medzinárodných, regionálnych aj lokálne pôsobiacich. V zásade najvýhodnejšiu pozíciu majú v postavení sťažovateľa, kedy sú schopné samé iniciovať začatie konania, v prípade údajného porušenia základných práv. Aktívna procesná legitímácia mimovládnych organizácií má svoje miesto však len pred štyrmi súdnymi resp. kvázisúdnymi orgánmi:

1. Európsky súd pre ľudské práva, v rámci ktorého je ich postavenie obmedzené na splnenie požiadavky obete údajného porušenia základných práv. Je potrebné však poznamenať, že v súčasnom období dochádza k odklonu od striktného uplatňovania a výkladu pojmu obeť, nakoľko Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd je živý dokument, ktorý je potrebné vykladať evolutívne a vytvárať väčší priestor pre *locus standi* mimovládnych organizácií.
2. Súdny dvor Európskej únie, v rámci ktorého môžu predkladať žiadosti aj mimovládne organizácie, hoci ich samotné rozhodnutie Súdneho dvora neovplyvňuje.
3. Medziamerická komisia pre ľudské práva, ktorej sú oprávnené podávať sťažnosti mimovládne organizácie, ak sú uznané jedným alebo viacerými členskými štátmi Organizácie amerických štátov. Ich postavenie je značne obmedzené, nakoľko sťažnosti podávajú len Komisii, ktorá rozhoduje o tom, či ju postúpi aj Medziamerickému súdu, teda nie sú priamymi sťažovateľmi v konaniach o porušení ľudských práv.
4. Africká komisia pre ľudské práva a práva národov (ďalej len „Africká komisia“) a v súčasnosti aj podávanie sťažností priamo pred Africkým súdom pre ľudské práva a práva národov (ďalej len „Africký súd“), zo strany tých mimovládnych organizácií, ktoré majú špecifické postavenie, a to pozorovateľský status v rámci Africkej komisie a zároveň členské štáty Africkej únie urobia vyhlásenie, že uznávajú príslušnosť Afrického súdu, prijímať sťažnosti zo strany takýchto mimovládnych organizácií.

S prihliadnutím na tieto štyri súdne orgány možného zapojenia medzinárodných mimovládnych organizácií, do prejednávania sťažností údajného porušenia ľudských práv, práve najmladší, africký systém ľudských práv, v sebe nesie najväčšie úskalia prístupu mimovládnych organizácií k presadzovaniu a ochrane ľudských práv. Úloha a postavenie mimovládnych organizácií v súčasnosti stále rastie, a stávajú sa čoraz viac relevantným partnerom ochrany a podpory ľudských práv v lokálnom, regionálnom aj medzinárodnom kontexte. Preto je potrebné sa zamerať na postavenie mimovládnych organizácií aj z hľadiska samotného prístupu k spravodlivosti, v prípadoch údajného porušovania ľudských práv a to najmä na Africkom kontinente, kde sú ešte určité rezervy týkajúce sa ich postavenia a najmä zlepšenia ich postavenia, hoci zohrávajú v Afrike významnú úlohu pokiaľ ide o ochranu ľudských práv. Väčšina komunikácie pred Africkou komisiou sa uskutočňuje práve z ich iniciatívy, a to aj keď nie sú obeťami alebo priamo ovplyvnené vykonaným porušením ľudských práv.¹ Pred Africkým súdom je naopak ich prístup obmedzený. Preto by sme sa radi zamerali na postavenie a možnosti zapojenia sa mimovládnych organizácií do konaní pred Africkým súdom pre ľudské práva a práva národov, či už priamo alebo prostredníctvom Africkej komisie. Cieľom je zhodnotiť aktuálnu situáciu a postavenie mimovládnych organizácií na africkom kontinente z hľadiska prístupu k súdnemu a kvázi-súdnemu mechanizmu ochrany ľudských práv, poukázanie na nedostatky tohto systému a skutočnosti, ktoré by bolo potrebné v záujme zlepšenia ochrany a podpory ľudských práv na africkom kontinente zmeniť.

II. BUDOVANIE SYSTÉMU ĽUDSKÝCH PRÁV V AFRIKE

Právo na prístup k súdom a spravodlivosti vo všeobecnosti je základným hľadiskom posudzovania súdnych sporov vo verejnom záujme. Vo všeobecnosti sa ním zaručuje, že každá osoba má prístup k nezávislému a nestrannému súdu v rámci spravodlivého súdneho konania bez prietáhov, s možnosťou využitia zásady rovnosti prostriedkov procesnej obrany a útoku, vrátane prostriedkov nápravy.² To platí najmä v rozvinutých súdnych inštitútoch. Pokiaľ ho-

¹ JUMA, Dan: Lost (or Found) in Transition? The Anatomy of the New African Court of Justice and Human Rights. In: Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 13, Netherland: Kominklijke Brill N.V., 2009, s. 295. [online] Dostupné na: http://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_08_jumaii.pdf.

² BADWAZA, M. Yoseph: PUBLIC INTEREST LITIGATION AS PRACTICED BY SOUTH AFRICAN HUMAN RIGHTS NGOs: ANY LESSONS FOR ETHIOPIA? Submitted in partial fulfilment of the requirements of the degree

voríme o africkom kontinente, inštitucionálna základňa posudzovania a ochrany ľudských práv nie je na takej úrovni, ako je tomu v Európe. Napriek tomu posledné dve desaťročia znamenali výrazný pokrok v oblasti ľudských práv. Inštitucionálnym prínosom bolo vytvorenie predovšetkým Afrického súdu, avšak reštriktívny prístup k nemu môže ohroziť jeho samotnú užitočnosť. Na formulovanie takýchto konštatovaní je však potrebné najprv poukázať na pôvodný zámer a základy formovania inštitucionálnej základne na ochranu ľudských práv v Afrike.

Myšlienka vytvorenia afrického súdneho orgánu na ochranu ľudských práv sa formovala súčasne s formovaním samotnej Africkej Charty pre ľudské práva a práva národov (ďalej len „Africká Charta“). Avšak negatívne názory o jeho predčasnosti spôsobili vytvorenie kvázisúdneho orgánu, Africkej komisie, rok po prijatí Africkej Charty, v roku 1987. Bola vytvorená v záujme propagácie a ochrany ľudských práv v Afrike, výkladu ustanovení Africkej Charty na žiadosť štátov alebo inštitúcií Africkej únie a riešenia ďalších úloh jej zverených zo strany Zhromaždenia vlád alebo hláv štátov.³ V záujme ochrany ľudských práv má byť Africká komisia prístupná jednotlivcom a mimovládny organizáciám na prejednávanie jednotlivých prípadov. Dbá na zlepšenie a posilnenie spolupráce a partnerstva mimovládnych organizácií, pôsobiacich v oblasti ľudských práv v Afrike. Funkcie Africkej komisie sa zameriavajú na posúdenie sťažností týkajúcich sa porušovania ľudských práv, pričom môžu ich podávať jednotlivci, mimovládne organizácie alebo zmluvné strany Africkej Charty konštatujúc, že zmluvná strana porušila práva obsiahnuté v Africkej Charte. To robí Africkú komisiu jedným z najviac flexibilných regionálnych ľudsko-právnych inštrumentov, ktorý prijíma sťažnosti od kohokoľvek, kto reaguje na porušenie ľudských práv štátom v zmysle Africkej Charty.⁴ Využíva sa všeobecná interpretácia Charty, ktorá povoľuje každému, koho sa sťažnosť týka, podať ju Africkej Komisii. To umožňuje najmä medzinárodným mimovládny organizáciám (ďalej len „NGOs“⁵) a aktivistom prevziať prípady a hájiť obeť v prípadoch ľudsko-právneho násillia na kontinente. Je dôležité, aby Africká Charta bola vykladaná čo najširšie a ponúkol sa tým priestor pre obeť údajného porušovania ľudských práv podať takéto sťažnosti na Africkú komisiu aj prostredníctvom NGOs, nakoľko ich možnosti, zdroje a vedomosti sú častokrát limitované. NGOs sú lepšie vybavené na ochranu ľudských práv pred súdnymi aj kvázisúdnymi orgánmi. Majú lepšie finančné možnosti, sú lepšie informované a majú prehľad o dodržiavaní ľudských práv v krajine a predovšetkým majú právne povedomie, ktoré jednotlivcom často chýba. Najmä v prípadoch, kedy samotní jednotlivci si nie sú vedomí porušenia ľudských práv, nie sú spôsobilí samostatne konať alebo došlo k porušeniu práva na život je obzvlášť dôležité, aby do prípadov vstupovali NGOs. Ako ochrancovia a propagátori ľudských práv sú v značne lepšom postavení pri podávaní sťažností aj pri samotnom prejednávaní prípadov údajného porušenia ľudských práv. Preto takýto široký výklad Africkej Charty dáva Africkej komisii obrovský prístup ku každému, kto má záujem na ochrane ľudských práv v Afrike, bez ohľadu na to, či je alebo nie je obeťou údajného porušenia ľudských práv.

LL.M in Human Rights and Democratization in Africa, Faculty of Law, Centre for Human Rights, University of Pretoria, 2005, South Africa, s. 15. [online] Dostupné na:

<http://www.delhihighcourt.nic.in/library/articles/public%20interest%20litigation%20as%20practices%20by%20south%20african%20human%20rights%20NGOs%20-%20any%20lessons%20for%20Ethiopia.pdf>.

³ KEMBABAZI, W. Lydia: A Critique of Accessibility to the African Court for Human and People's Rights by Individuals and NGO's: Drawing Experiences from the Inter-American and European Systems. Hungary, Budapest: Central European University, 2013, s. 22. [online] Dostupné na: www.etd.ceu.hu/2013/winyi_lydia.pdf.

⁴ WACHIRA, M. George: African Court on Human and Peoples' Rights: Ten years on and still no justice. London: Minority Rights Group International, 2008, s. 9. [online] Dostupné na: <http://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-540-African-Court-on-Human-and-Peoples-Rights-Ten-years-on-and-still-no-justice.pdf>.

⁵ Skratka NGOs vyjadruje anglické označenie termínu mimovládne organizácie – Non-governmental organizations. Pri spomínaní pojmu NGOs máme na mysli mimovládne organizácie pôsobiace lokálne, regionálne ako aj medzinárodne, nakoľko v africkom systéme ľudských práv má zastúpenia každá z týchto kategórií a rovnako aj pozorovateľský status v Africkej komisii majú aj NGOs pôsobiace mimo afrického kontinentu a tie, ktoré sú typicky medzinárodne pôsobiace, ako Amnesty International alebo Human Rights Watch.

Napriek tomu sa zvažuje, že NGOs, aktivisti, alebo iné osoby v pozícii sťažovateľa, by mali mať určité inštrukcie od obetí takéhoto predmetného porušenia ľudských práv.

Pre zvýšenie ochrany ľudských práv bolo významným prijatie dodatkového Protokolu k Africkej Charte o ľudských právach a právach národov na vytvorenie Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov (ďalej len „Africký Protokol“). Pri jeho koncipovaní zohrávali významnú úlohu členovia občianskej spoločnosti prostredníctvom pravidelných stretnutí známych ako NGOs Forums, ktoré sa konali popri pravidelných stretnutiach Africkej komisie. Finálna podoba Afrického Protokolu bola prijatá v júni 1998 v Burkina Faso. Na základe Afrického Protokolu, s jeho účinnosťou od roku 2004, došlo k vytvoreniu Afrického súdu s perspektívou posilnenia ľudských práv a zabezpečenia dodržiavania a ochrany ľudských práv na africkom kontinente.⁶ Potreba vytvorenia Afrického súdu bola založená najmä na skutočnosti, že Africká komisia bola jediným mechanizmom pre dohľad nad dodržiavaním ľudských práv v Afrike. Má síce dostatočný mandát na presadzovanie ľudských práv, avšak nie na ich ochranu. Okrem samotných odporúčaní, nemá mechanizmus na ovplyvňovanie rozhodnutí a vykonávanie dohľadu nad ich dodržiavaním.⁷ Africký súd tak dopĺňa ochranný mandát Africkej komisie a pravidelne sa realizujú stretnutia v záujme konzultovania aktuálnych problémov, spoločných záležitostí a možností spolupráce.

Najzložitejším problémom pri samotnom koncipovaní Afrického Protokolu bola otázka prístupu k Africkému súdu. Na jednej strane mali štáty odhodlanie rozšíriť samotný prístup k nemu a na strane druhej sa obávali jeho funkčnosti. Preto bolo v konečnom dôsledku do Afrického Protokolu zahrnuté obmedzenie, ktoré neumožňuje jednotlivcom a NGOs s pozorovateľským statusom priamy prístup k Africkému súdu, okrem prípadov, kedy štáty urobia vyhlásenie, ktorým ich na priamy prístup k Africkému súdu pri podávaní sťažností proti nim samotným autorizujú. Teda jednotlivci a NGOs s pozorovateľským statusom v Africkej komisii môžu stáť priamo pred Africkým súdom v pozícii sťažovateľa len vo vzťahu k tým štátom, ktoré urobili vyhlásenie uznávajúce príslušnosť Afrického súdu prijímať takéto sťažnosti.

S prihliadnutím na skutočnosť, že efektívnosť Afrického súdu závisí od nezávislosti a miery kompetencií v konaní pred súdom pre jednotlivcov a NGOs, ktoré podávajú sťažnosti, je takýto reštriktívny prístup k Africkému súdu limitujúci a ohrozuje samotnú účelnosť tohto orgánu.

III. PRÍSTUP NGOS K INŠTITÚTOM OCHRANY ĽUDSKÝCH PRÁV V AFRIKE

Africký súd má právomoc prejednávať všetky prípady a spory predložené na posúdenie výkladu a aplikácie Africkej Charty, Afrického Protokolu a ďalších relevantných ľudsko-právnych dokumentov ratifikovaných štátmi.⁸ Vo vzťahu k Africkému súdu môžeme rozlišovať 2 roviny prístupu. Priamy a nepriamy prístup, pričom priamy automatický prístup je daný predovšetkým pre Africkú komisiu, zmluvné štáty a africké medzivládne organizácie. Okrem toho majú priamy prístup aj jednotlivci a NGOs s pozorovateľským statusom, avšak s obmedzením umožňujúcim podávať sťažnosti priamo na Africký súd len voči tým štátom, ktoré urobili špecifické vyhlásenie uznávajúce príslušnosť Afrického súdu prijímať takéto druhy sťažností v zmysle čl. 34 Afrického Protokolu. Možnosť garantovať predkladanie prípadov zo strany NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov priamo pred Africký súd

⁶ JUMA, Dan: Access to the African Court on Human and Peoples' Rights: A Case of the Poacher turned Gamekeeper. In: Essex Human Rights Review Vol. 4 No. 2, 2007, s. 2. [online] Dostupné na: <http://projects.essex.ac.uk/ehrr/V4N2/juma.pdf>.

⁷ TAKING A CASE TO THE AFRICAN COURT OF HUMAN AND PEOPLES' RIGHTS: Procedural Challenges and the Court's Role in Addressing Them. Masters Thesis, Norwegian Centre for Human Rights, s. 54. [online] Dostupné na: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/20807/THESISx80013.pdf?sequence=1>.

⁸ Článok 3 odsek 1 Protokolu k Africkej Charte o ľudských právach a právach národov na vytvorenie Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov. [online] Dostupné na: <http://www.achpr.org/instruments/court-establishment/>.

nie je obmedzená na splnenie požiadavky záujmu na prejednaní veci, ani na požiadavku priamej, či potenciálnej obeť porušenia ľudských práv, ako je to v prípade Európskeho súdu pre ľudské práva.⁹ NGOs môžu konať na základe vlastného uváženia, bez výslovného súhlasu alebo požiadania zo strany obeť údajného porušenia ľudských práv.

Jediná autorizácia daná zmluvnou stranou Afrického Protokolu v súlade s jeho čl. 34 ods. 6, vo vzťahu k akémukoľvek jednotlivcovi alebo NGO s pozorovateľským statusom pred Africkou komisiou, bez ohľadu na to, akú má štátnu príslušnosť alebo miesto založenia, postačuje na to, aby Africký súd prejednával porušenie ľudských práv zo strany dotknutých štátov v akomkoľvek prípade, ktorý nastane a v ktorom dôjde k podaniu sťažnosti zo strany takejto NGO alebo jednotlivca, bez toho, aby boli takéto sťažnosti preskúmané na individuálnom základe.

Takýto prístup na jednej strane urýchľuje samotný proces podávania sťažností, nakoľko nie je potrebné skúmať splnenie požiadavky obeť údajného porušenia ľudských práv, ale na strane druhej, je stále malý počet štátov, ktoré takéto vyhlásenie urobilo. V oveľa väčšej miere preto NGOs a jednotlivci pristupujú k Africkému súdu nepriamo, prostredníctvom Africkej komisie. V záujme podpory medzinárodnej ochrany ľudských práv, by mal byť však prístup k nadnárodným súdnym orgánom neobmedzený a to vo vzťahu ku všetkým subjektom. Preto by sme radi poukázali na ďalšie problémy, ktoré súvisia s jednotlivými druhmi prístupu pre NGOs a jednotlivcov.

1. Priamy prístup NGOs k Africkému súdu

Základom pre priamy prístup NGOs k Africkému súdu je článok 5 ods. 3 Afrického Protokolu, v zmysle ktorého môže Africký súd povoliť, relevantnej NGO s pozorovateľským statusom pred Africkou Komisiou a jednotlivcom, predložiť prípady priamo pred Africký súd v súlade s článkom 34 ods. 6 Afrického Protokolu. V čase ratifikácie Afrického Protokolu, alebo kedykoľvek potom, môže štát urobiť vyhlásenie, uznávajúce príslušnosť Afrického súdu prijímať takéto prípady. Africký súd nemôže prijať žiadnu sťažnosť na základe týchto ustanovení voči štátu, ktorý takéto vyhlásenie neurobil. Ide teda len o tie štáty, ktoré umožnili NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcom predkladať prípady týkajúce sa údajného porušovania ľudských práv na Africký súd proti nim samotným. To je problém, nakoľko len 8 štátov nateraz urobilo takéto vyhlásenie. Jednotlivci a NGOs s pozorovateľským statusom z ostatných krajín sú oprávnení obrátiť sa na Africkú komisiu, ktorá po posúdení môže postúpiť prípady Africkému súdu.¹⁰ Rovnako rozšírená aplikácia článku 3 Afrického Protokolu sa aplikuje len voči takýmto štátom. To má samozrejme vplyv aj na samotný počet sporov prejednávaných pred Africkým súdom. Zatiaľ posledným štátom, ktorý urobil takéto vyhlásenie bolo Tunisko v apríli tohto roka. Doplnilo tak predchádzajúce vyhlásenia zo strany štátov Benin, Burkina Faso, Pobrežie Slonoviny, Ghana, Malawi, Mali a Tanzánia.¹¹

Naproti tomu, Rwanda sa stala prvou krajinou, ktorá odvolala svoje vyhlásenie týkajúce sa možnosti podávať sťažnosti zo strany jednotlivcov a NGOs s pozorovateľským statusom priamo Africkému súdu. Vláda Rwandy tvrdí, že cieľom tohto kroku je zabrániť zneužívaniu podávania sťažností zo strany jednotlivcov (zločincov), najmä tých, ktorí sa zúčastnili geno-

⁹ THE AFRICAN COURT ON HUMAN AND PEOPLES' RIGHTS, towards the African Court of Justice and Human Rights, Practical Guide, 2010. Paris: FIDH - International Federation for Human Rights, s. 73. [online] Dostupné na: https://www.fidh.org/IMG/pdf/african_court_guide.pdf.

¹⁰ WACHIRA, M. George: African Court on Human and Peoples' Rights: Ten years on and still no justice. London: Minority Rights Group International, 2008, s. 20. [online] Dostupné na: <http://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-540-African-Court-on-Human-and-Peoples-Rights-Ten-years-on-and-still-no-justice.pdf>.

¹¹ Informácie dostupné na: <http://en.african-court.org/>.

cídy v roku 1994 a následne utiekli z krajiny.¹² A to v záujme zabránenia vytvoreniu platformy obnovenia genocídy zo strany týchto utečencov.

Okrem vyhlásenia štátov je ďalšou podmienkou pre priamy prístup NGOs získanie pozorovateľského statusu v Africkej komisii. Pre jeho získanie musia NGOs pôsobiace v oblasti ľudských práv predložiť písomnú žiadosť sekretariátu Africkej komisie s prílohami, týkajúcimi sa vytvorenia NGO, zoznamu jej členov a orgánov, súpis finančných zdrojov, poslednú účtovnú závierku, ako aj správu o ich aktivitách, osvedčenie o právnom postavení, akčný plán na podporu a ochranu ľudských práv na obdobie najbližších dvoch rokov vrátane koncipovania cieľov a postupov na jeho dosiahnutie.¹³ Po prvý krát boli tieto kritériá formulované v rezolúcii Africkej komisie 33 zo stretnutia v roku 1999 a následne boli rozšírené o ďalšie kritériá v roku 2016. Táto rezolúcia 361 z roku 2016 sa opiera o Africkú Chartu, konkrétne jej článok 46; Deklaráciu ľudských práv a akčný plán na ich ochranu, prijaté na prvej konferencii Organizácie Africkej Jednoty; ako aj Deklarácie prijatej v rámci Africkej Únie. V rámci týchto rezolúcií z roku 1999 aj 2016 došlo k sformulovaniu kritérií pre získanie pozorovateľského statusu NGOs. Je potrebné, aby ich ciele a aktivity boli v súlade so základnými princípmi a cieľmi Africkej Charty a Protokolu, NGOs musia pôsobiť v oblasti ľudských práv, musia preukázať svoje finančné zdroje a musia predložiť žiadosť o udelenie pozorovateľského statusu, spolu s potrebnými dokumentmi Sekretariátu najmenej tri mesiace pred riadnym zasadnutím Africkej komisie.¹⁴ Africký súd sa pri posudzovaní prípustnosti sťažnosti podanej zo strany NGO môže obrátiť na Africkú komisiu o vyjadrenie názoru. Jednou z okolností, ku ktorej sa Africká komisia vyjadruje je práve skutočnosť, či predmetná NGO získala pozorovateľský status. Okrem toho skúma, či daný prípad už bol alebo nebol prerokovaný alebo taktiež mieru vykonateľnosti práva v jednotlivých krajinách na základe podaných správ, rezolúcií alebo rozhodnutí.

Najmä obmedzenie prejednávania prípadov pred Africkým súdom na vyhlásenie štátov v zmysle čl. 34 ods. 6 Afrického Protokolu je najväčšou slabinou afrického systému ochrany ľudských práv. V dôsledku toho je pozícia Africkej komisie, ako subjektu predkladajúceho spory Africkému súdu, kľúčová.

2. Nepriamy prístup NGOs k Africkému súdu

V prípade, keď štát neurobí špecifické vyhlásenie, ktorým uznáva príslušnosť Afrického súdu prijímať sťažnosti zo strany jednotlivcov a NGOs s pozorovateľským statusom voči nemu samotnému, je možné dosiahnuť prístup k Africkému súdu aj nepriamo, a to prostredníctvom Africkej Komisie. Jednotlivec alebo NGOs môžu podať sťažnosť Africkej komisii, ktorá ju posúdi a následne rozhodne o tom, či ju postúpi alebo nepostúpi Africkému súdu. Jednotlivci a NGOs sa takto stávajú stranou sporu prostredníctvom Africkej komisie. Jednotlivé prípady údajného porušenia ľudských práv sa dostávajú pred Africký súd prostredníctvom Africkej komisie na základe oznámenia prípadov údajného porušenia ľudských práv bez toho, aby do takéhoto podávania sťažností zasahoval dotknutý štát. Následne môže Africká komisia postúpiť prípad Africkému súdu v dvoch prípadoch. Prvým prípadom je situácia, kedy v predloženom prípade ide o závažné a masívne porušenie ľudských práv. Druhým prípadom,

¹² RWANDA WITHDRAWS ACCESS TO AFRICAN COURT FOR INDIVIDUALS AND NGOS. In: International Justice Resource Center, from March 2016. [online] Dostupné na: <http://www.ijrcenter.org/2016/03/14/rwanda-withdraws-access-to-african-court-for-individuals-and-ngos/>.

¹³ Chapter I, Article 3 of Resolution 361 on the Criteria for Granting and Maintaining Observer Status to Non-Governmental Organizations working on Human and Peoples' Rights in Africa. [online] Dostupné na: <http://www.achpr.org/sessions/59th/resolutions/361/>.

¹⁴ Chapter 1, Article 2,3 of Resolution 361 on the Criteria for Granting and Maintaining Observer Status to Non-Governmental Organizations working on Human and Peoples' Rights in Africa. [online] Dostupné na: <http://www.achpr.org/sessions/59th/resolutions/361/>.

kedy môže Africká komisia rozhodnúť o postúpení prípadu Africkému súdu je situácia, keď štát, proti ktorému je sťažnosť podaná neplní odporúčania, ktoré mu Africká komisia uložila v súvislosti so skoršie podanou sťažnosťou v tej istej veci. Teda ide o situáciu, kedy už bola sťažnosť podaná Africkej komisii, avšak miera narušenia alebo ohrozenia základných práv nebola taká veľká, aby to Africká komisia vyhodnotila ako nevyhnutné na postúpenie Africkému súdu a uložila dotknutému štátu len odporúčania na zmiernenie súčasného stavu, v záujme zlepšenia stavu a ochrany ľudských práv v danom štáte. Avšak tieto odporúčania neboli dotknutým štátom splnené.

Teda aj jednotlivci a NGOs, ktorým je odopretý priamy prístup k Africkému súdu sa môžu obrátiť na Africkú komisiu so svojou sťažnosťou a dúfať, že túto sťažnosť postúpi Africkému súdu. Avšak neexistuje absolútna záruka, že k tomu aj skutočne dôjde. Africká komisia sa môže pokúsiť vyriešiť danú vec a uložiť odporúčania štátu. Ak žalovaný štát neplní odporúčania uložené Africkou komisiou, táto sa môže obrátiť na Africký súd, pričom celý proces môže byť zdĺhavý a trvať niekoľko rokov.¹⁵

Ak Africký súd neprijme prípady zo strany Africkej komisie, ovplyvňuje to jeho efektivitu a legitimitu. Avšak ich predloženie závisí od posúdenia Africkou komisiou, čo jej dáva možnosť ovplyvniť prístup k spravodlivosti pre obeť údajného porušenia ľudských práv. Preto je veľmi dôležité, aby došlo k rozšíreniu počtu štátov, ktoré urobia vyhlásenie umožňujúce priamy prístup jednotlivcov a NGOs s pozorovateľským statusom k Africkému súdu, a nepriamy prístup prostredníctvom Africkej komisie bol využívaný čo najmenej.

Spôsob, akým by sa jednotlivci a NGOs mohli dostať k Africkému súdu je daný okrem Africkej komisie aj prostredníctvom národných ľudsko-právnych inštitúcií. Pôsobia ako alternatíva na dosiahnutie Afrického súdu, avšak táto bude závisieť od toho, ako je rozsah pôsobnosti národných ľudsko-právnych inštitúcií definovaný príslušnou vnútroštátnou legislatívou.¹⁶

IV. NEGATÍVNE DÔSLEDKY REŠTRIKTÍVNEHO PRÍSTUPU K AFRICKÉMU SÚDU – POTREBA REFORMY EXISTUJÚCEHO SYSTÉMU?

Obmedzenie prístupu NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov k Africkému súdu na vyhlásenie štátov odporuje primárnym dôvodom medzinárodnoprávnej ochrany ľudských práv, akými sú ochrana jednotlivcov a skupín osôb pred nepriateľským správaním štátu.¹⁷ Reštriktívny prístup k Africkému súdu je paradoxný, nakoľko garantovať prístup štátom a zamietnuť priamy prístup k Africkému súdu pre NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov evokuje, že štáty budú zakomponované do každého prípadu porušenia ľudských práv.¹⁸ Medzinárodné právo ľudských práv je založené predovšetkým na ochrane jed-

¹⁵ LIWANGA, C. Roger: From Commitment to Compliance: Enforceability of Remedial Orders of African Human Rights Bodies. In: Brooklyn Journal of International Law, Vol. 41, Issue 1, 2015, s. 118. [online] Dostupné na: http://brooklynworks.brooklaw.edu/bjil/vol41/iss1/2/?utm_source=brooklynworks.brooklaw.edu%2Fbjil%2Fvol41%2Fiss1%2F2&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages.

¹⁶ LIWANGA, C. Roger: From Commitment to Compliance: Enforceability of Remedial Orders of African Human Rights Bodies. In: Brooklyn Journal of International Law, Vol. 41, Issue 1, 2015, s. 126. [online] Dostupné na: http://brooklynworks.brooklaw.edu/bjil/vol41/iss1/2/?utm_source=brooklynworks.brooklaw.edu%2Fbjil%2Fvol41%2Fiss1%2F2&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages.

¹⁷ JUMA, Dan: Access to the African Court on Human and Peoples' Rights: A Case of the Poacher turned Gamekeeper. In: Essex Human Rights Review Vol. 4 No. 2, September 2007, s. 1. [online] Dostupné na: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=492099070121006121123093102073069102096038020065064007072117071005074107067102016073103004116122038058047070002113120081014001041057031008018119005122095115001011075095035080118115112090079116009006080013000096078092080007031067124001123093006118082068&EXT=pdf>.

¹⁸ KEMBAZI, W. Lydia: A Critique of Accessibility to the African Court for Human and People's Rights by Individuals and NGO's: Drawing Experiences from the Inter-American and European Systems. Hungary, Budapest: Central European University, 2013, s. 35. [online] Dostupné na: www.etd.ceu.hu/2013/winyi_lydia.pdf.

notlivcov pred štátmi a takáto dôvera v štáty, že predložia sťažnosti proti nim samotným namiesto jednotlivcov a NGOs je zarážajúca.¹⁹

Reštriktívny prístup pre NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov k Africkému súdu je chybou z viacerých dôvodov. Prvým dôvodom je skutočnosť, že systém prístupu k súdu, v ktorom majú prednosť štáty porušuje samotné klasické chápanie medzinárodného práva ľudských práv.

Druhým dôvodom je to, že takéto obmedzenie je v rozpore so zámerom internacionalizácie ľudských práv a rozvojom regionálneho systému ľudských práv.²⁰

Tretím dôvodom je skutočnosť, že ustanovenia o prístupe k Africkému súdu vychádzajú z predpokladu, že zmluvné strany, africké medzivládne organizácie a Africká komisia budú otvorené a ochotné podávať sťažnosti na Africký súd. Od Africkej komisie sa to očakáva, avšak nemožno zaručiť objektívny prístup aj zo strany zmluvných strán a medzivládnych organizácií. Napriek tomu, že štáty sú viazané jedným zo základných záväzkov medzinárodného práva, a to *Pacta sunt servanda*, reálne neexistuje žiadna medzinárodná záruka (najmä v zmluvách o ľudských právach), ktorá by donútila štáty postupovať takto ideálne a predkladať sťažnosti Africkému súdu. Oveľa pravdepodobnejší je fakt, že sa africké štáty budú brániť takémuto predkladaniu sťažností na Africký súd. Podávanie následných sťažností a podpisovanie petícií aby štáty konali budú maximálne riešené na vnútroštátnej úrovni. Preto sa zdá, že takéto formulácia prístupu pre NGOs a jednotlivcov je značne limitujúca.

Na druhej strane stojí argument, ktorý vychádza z toho, že NGOs a jednotlivci majú neobmedzený prístup k Africkej komisii, preto nie je nevyhnutné, aby mali neobmedzený priamy prístup aj k Africkému súdu. Avšak neexistuje žiadna právna povinnosť Africkej komisie postúpiť spor Africkému súdu. Rovnako nie je isté, či ide o dvojstupňový systém rozhodovania, či sú stanovené nejaké kritériá posudzovania potreby predkladania prípadov Africkému súdu, a teda či sú nejaké kritériá natoľko všeobecné, že je možné pod nich subsumovať všetky prípady podávania sťažností Africkej komisii, a zároveň natoľko konkrétne, že určujú konkrétne podmienky, ktoré musia byť splnené, a že po ich naplnení postúpi Africká komisia jednotlivé prípady Africkému súdu. Nie je vyjasnené, v ktorom štádiu konania má byť prípad postúpený Africkému súdu a problémom je aj zdĺhavosť samotného procesu, nakoľko sa Africká komisia schádza len 2 krát ročne, pokiaľ nejde o naliehavé prípady. Ďalším problémom je skutočnosť, že hoci Africký súd prijíma sťažnosti týkajúce sa porušenia Africkej Charty ale aj iného relevantného dokumentu v oblasti ľudských práv, ktorý ratifikovali príslušné štáty, Africká komisia je oprávnená prijímať len sťažnosti týkajúce sa porušenia práv obsiahnutých v Africkej Charte. Teda obeť porušenia ľudských práv iných, ako tých, ktoré sú garantované Africkou Chartou, nemajú prístup k Africkému súdu prostredníctvom Africkej komisie a prípadne, že dotknuté štáty neurobili vyhlásenie oprávňujúce NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov na prístup k Africkému súdu priamo, nemajú v podstate žiadny prístup k Africkému súdu, v prípade porušenia iných práv ako tých, ktoré sú obsiahnuté v Africkej Charte.

Nedostatočný priamy prístup jednotlivcov a NGOs k Africkému súdu je „impulzom“ k porušovaniu ľudských práv na africkom kontinente z viacerých dôvodov. Predovšetkým

¹⁹ KEMBAZI, W. Lydia: A Critique of Accessibility to the African Court for Human and People's Rights by Individuals and NGO's: Drawing Experiences from the Inter-American and European Systems. Hungary, Budapest: Central European University, 2013, s. 36. [online] Dostupné na: www.etd.ceu.hu/2013/winyi_lydia.pdf.

²⁰ JUMA, Dan: Access to the African Court on Human and Peoples' Rights: A Case of the Poacher turned Gamekeeper. In: Essex Human Rights Review Vol. 4 No. 2, September 2007, s. 3. [online] Dostupné na: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=492099070121006121123093102073069102096038020065064007072117071005074107067102016073103004116122038058047070002113120081014001041057031008018119005122095115001011075095035080118115112090079116009006080013000096078092080007031067124001123093006118082068&EXT=pdf>.

môže odradiť účastníkov konania z podávania sťažností, dať tak väčšiu príležitosť páchatelom porušovať ľudské práva a rovnako zaťažuje sťažovateľov preventívnymi opatreniami.

Je preto potrebné vytvoriť systém ochrany ľudských práv s lepším prístupom pre jednotlivcov a NGOs. To by bolo možné dosiahnuť dvojakým spôsobom. Jednak by bolo možné zabezpečiť priamy prístup NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov k Africkému súdu zrušením požiadavky urobiť vyhlásenie zo strany štátov o tom, že uznávajú príslušnosť Afrického súdu prijímať takéto sťažnosti voči nim. Alebo druhým spôsobom je posilnenie pozície jednotlivcov a NGOs nepriamo, cestou Africkej komisie a to konkrétne reformou jej rokovacieho poriadku. V rámci druhej možnosti sa načrtávajú tri možné scenáre reformy, ktoré by mohli nastať:

1. Africká komisia postúpi každú sťažnosť Africkému súdu, bez skúmania jej vecnej stránky,
2. Africká komisia posúdi sťažnosť na individuálnom základe a Africkému súdu postúpi len tie, ktoré považuje za relevantné a vecne správne,
3. Africká komisia postúpi Africkému súdu len tie sťažnosti, u ktorých nebolo možné dosiahnuť priateľské urovanie, obdobne ako je to v prípade Medziamerického súdu.

Najviac otvorenou pre NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov sa javí prvá možnosť, v rámci ktorej by síce sťažnosť bola podaná Africkej komisii, ale táto by ju automaticky postupovala Africkému súdu, čo by v podstate spôsobilo nepotrebnosť Africkej komisie z hľadiska podávania sťažností. Druhá možnosť dáva Africkej komisii širokú mieru úvahy a posúdenia, či v konečnom dôsledku sťažnosť postúpi alebo nepostúpi Africkému súdu, čo v zásade aktuálnu situáciu nevyrieši. A možnosť tretia vychádza z toho, že kompetencia Africkej komisie vzrastie a bude pôsobiť ako „mediátor“ urovnávania sporov pre ohrozenie alebo porušenie ľudských práv a iba v prípadoch, ak sa nedosiahne urovanie, postúpi sťažnosť Africkému súdu.

Zo všetkých spomenutých riešení je podľa nášho názoru najvhodnejšia reforma Afrického Protokolu, ktorá by zrušila požiadavku vyhlásenia v zmysle čl. 34 ods. 6 Afrického Protokolu, a umožnila by priamy prístup k Africkému súdu pre jednotlivcov a NGOs s pozorovateľským statusom v Africkej komisii, ak podajú sťažnosť voči tomu štátu, ktorý Africký Protokol ratifikoval. Africký systém ľudských práv sa môže stať vzorom pre ostatné súdne systémy vtedy, ak sa vytvorí automatický a priamy prístup k Africkému súdu s tým, že štáty by nemali mať možnosť deklarovat' právomoc Afrického súdu prijímať takéto sťažnosti, ale naopak, využívať možnosť odstúpenia od takéhoto priameho prístupu jednotlivcov a NGOs s pozorovateľským statusom, ako výnimku zo zaužívaného automatického prístupu k nemu.

Okrem toho, na zlepšenie pozície NGOs pri ochrane a podpore ľudských práv v Afrike je potrebné, aby sa urobili viaceré kroky²¹:

- posilňovať povedomie členov Africkej únie a civilného obyvateľstva o možnosti podávať sťažnosti na Africkú komisiu a Africký súd a spolupôsobiť na prejednávanom spore,
- zbierať informácie týkajúce sa porušovania ľudských práv a sprostredkovať ich Africkej komisii a Africkému súdu,
- získať pozorovateľský status pred Africkou komisiou pre čo najväčší počet NGOs,
- vyvíjať tlak na vlády štátov a národné orgány, aby ratifikovali Africký Protokol bez pripomienok,
- vyvíjať tlak na štátne orgány, aby podporili reformu Afrického súdu týkajúcu sa prijímania sťažností zo strany jednotlivcov a NGOs,

²¹ THE AFRICAN COURT ON HUMAN AND PEOPLES' RIGHTS, towards the African Court of Justice and Human Rights, Practical Guide, 2010. Paris: FIDH - International Federation for Human Rights, s. 78. [online] Dostupné na: https://www.fidh.org/IMG/pdf/african_court_guide.pdf.

- informovať Africkú komisiu o vážnom a masívnom porušovaní ľudských práv v jednotlivých krajinách, ktoré ratifikovali Africký Protokol, v prípadoch predkladania prípadov Africkému súdu zo strany Africkej komisie.

V. ZÁVER

Skutočnosť, že z hľadiska ochrany ľudských práv majú v súčasnosti prednosť štáty, ohrozuje celú samotnú koncepciu medzinárodnej ochrany ľudských práv v Afrike. Štáty nepodajú sťažnosť sami proti sebe a nevytvára sa forma jednoduchého a prístupného podávania sťažností proti štátom. Je obzvlášť podozrivé, že hoci by prijatím ľudsko-právnych nástrojov na africkom kontinente mali mať jednotlivci a NGOs väčší prístup k Africkému súdu a samotnej ochrane ľudských práv, Africký Protokol voči nim ukladá rôzne obmedzenia. Týkajú sa požiadavky pozorovateľského statusu pre NGOs a požiadavky vyhlásenia zo strany štátov v zmysle čl. 34 odsek 6, čo odporuje aj samotnému účelu ochrany ľudských práv. Najväčšími porušovateľmi ľudských práv sú rozvinuté štáty a nemožno očakávať, že každý štát urobí vyhlásenie, ktorým umožní priamy prístup NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov k Africkému súdu. Takáto sila štátov, spočívajúca v možnosti rozhodnúť o tom, či urobia alebo neurobia vyhlásenie v zmysle čl. 34 ods. 6 Afrického Protokolu, ohrozuje efektívny výkon práv prostredníctvom Afrického súdu. Takýmto reštriktívnym prístupom budú obyvatelia afrického kontinentu naďalej náchylní na porušovanie a ohrozovanie ľudských práv. Je preto potrebné, aby došlo k revízii Afrického systému ľudských práv, ktorá by garantovala automatický prístup k Africkému súdu zo strany NGOs s pozorovateľským statusom a jednotlivcov pri podávaní sťažností voči tým štátom, ktoré ratifikoval Africký Protokol, bez potreby osobitného vyhlásenia zo strany tohto štátu. Tým by sa zlepšil prístup jednotlivcov a NGOs s pozorovateľským statusom k Africkému súdu, neodrádzalo by to potenciálnych účastníkov od podávania sťažností, a zvýšila by sa samotná efektivita afrického systému ochrany ľudských práv. Je potrebné však poznamenať, že ľudské práva nehrali v Afrike žiadnu rolu po veľmi dlhý čas. Za posledných 20 rokov nastalo viacero významných zmien a ich úloha postupne vzrástla na ich dôležitosť aj potrebu ich ochrany. Postupným oživením vnútroštátnych systémov dosahovania spravodlivosti sa uskutočnilo viacero prínosných zmien na zlepšenie stavu podpory a ochrany ľudských práv v Afrike. Vývoj spoločnosti v africkom regióne a vývoj ľudských práv ako takých nedosahuje úroveň Európy, preto nie je možné očakávať, že samotná úroveň ochrany ľudských práv a prístupu k ich ochrane bude vyššia ako je to v našich podmienkach. Avšak v záujme posilnenia ľudských práv a vymožitelnosti ich ochrany je nevyhnutné o nedostatkoch hovoriť a pokúsiť sa hľadať riešenia, aby sa rozdiely v jednotlivých regionálnych systémoch ochrany ľudských práv neprehlbovali v priebehu ďalších desiatok rokov.

KLÚČOVÉ SLOVÁ

Mimovládne organizácie, jednotlivci, Africká komisia, Africký súd, prístup k súdu

KEY WORDS

Non-governmental Organizations, Individuals, African Commission, African Court, Access to Court

POUŽITÁ LITERATÚRA

Monografie a články v časopisoch/zborníkoch:

1. JUMA, Dan: Access to the African Court on Human and Peoples' Rights: A Case of the Poacher turned Gamekeeper. In: *Essex Human Rights Review* Vol. 4 No. 2, September 2007, 22 s. [online] Dostupné na: <https://poseidon01.ssrn.com/delivery.php?ID=492099070121006121123093102073069102096038020065064007072117071005074107067102016073103004116122038058047070002113120081014001041057031008018119005122095115001011075095035080118115112090079116009006080013000096078092080007031067124001123093006118082068&EXT=pdf>.
2. JUMA, Dan: Lost (or Found) in Transition? The Anatomy of the New African Court of Justice and Human Rights. In: *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, Vol. 13, Netherland: Kominklijke Brill N.V., 2009. [online] Dostupné na: http://www.mpil.de/files/pdf2/mpunyb_08_jumaii.pdf.
3. KEMBABAZI, W. Lydia: A Critique of Accessibility to the African Court for Human and People's Rights by Individuals and NGO's: Drawing Experiences from the Inter-American and European Systems. Hungary, Budapest: Central European University, 2013, 77 s. [online] Dostupné na: www.etd.ceu.hu/2013/winyi_lydia.pdf.
4. LIWANGA, C. Roger: From Commitment to Compliance: Enforceability of Remedial Orders of African Human Rights Bodies. In: *Brooklyn Journal of International Law*, Vol. 41, Issue 1, 2015, 55 s. [online] Dostupné na: http://brooklynworks.brooklaw.edu/bjil/vol41/iss1/2/?utm_source=brooklynworks.brooklaw.edu%2Fbjil%2Fvol41%2Fiss1%2F2&utm_medium=PDF&utm_campaign=PDFCoverPages.
5. RWANDA WITHDRAWS ACCESS TO AFRICAN COURT FOR INDIVIDUALS AND NGOS. In: International Justice Resource Center, from March 2016. [online] Dostupné na: <http://www.ijrcenter.org/2016/03/14/rwanda-withdraws-access-to-african-court-for-individuals-and-ngos/>.
6. WACHIRA, M. George: African Court on Human and Peoples' Rights: Ten years on and still no justice. London: Minority Rights Group International, 2008, 40 s. [online] Dostupné na: <http://minorityrights.org/wp-content/uploads/old-site-downloads/download-540-African-Court-on-Human-and-Peoples-Rights-Ten-years-on-and-still-no-justice.pdf>.

Ostatné dokumenty:

1. Africká Charta pre ľudské práva a práva národov. [online] Dostupné na: <http://www.achpr.org/instruments/achpr/>.
2. BADWAZA, M. Yoseph: PUBLIC INTEREST LITIGATION AS PRACTICED BY SOUTH AFRICAN HUMAN RIGHTS NGOs: ANY LESSONS FOR ETHIOPIA? Submitted in partial fulfilment of the requirements of the degree LL.M in Human Rights and Democratization in Africa, Faculty of Law, Centre for Human Rights, University of Pretoria, South Africa, 2005, 66 s. [online] Dostupné na: <http://www.delhihighcourt.nic.in/library/articles/public%20%20interest%20litigation%20as%20practices%20by%20south%20african%20human%20rights%20NGOs%20-%20any%20lessons%20for%20Ethiopia.pdf>.
3. <http://en.african-court.org/> - stránka Afrického súdu.
4. Protokol k Africkej Charte o ľudských právach a právach národov na vytvorenie Afrického súdu pre ľudské práva a práva národov. [online] Dostupné na: <http://www.achpr.org/instruments/court-establishment/>.
5. Resolution 361 on the Criteria for Granting and Maintaining Observer Status to Non-Governmental Organizations working on Human and Peoples' Rights in Africa. [online] Dostupné na: <http://www.achpr.org/sessions/59th/resolutions/361/>.

6. TAKING A CASE TO THE AFRICAN COURT OF HUMAN AND PEOPLES' RIGHTS: Procedural Challenges and the Court's Role in Addressing Them. Masters Thesis, Norwegian Centre for Human Rights. [online] Dostupné na: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/20807/THESISx80013.pdf?sequence=1>.
7. THE AFRICAN COURT ON HUMAN AND PEOPLES' RIGHTS, towards the African Court of Justice and Human Rights, Practical Guide. Paris: FIDH - International Federation for Human Rights, 2010, 222 s. [online] Dostupné na: https://www.fidh.org/IMG/pdf/african_court_guide.pdf.

KONTAKTNÉ ÚDAJE AUTORA

Mgr. Tímea Lazorčáková

Interná doktorandka

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Ústav medzinárodného práva a európskeho práva, Kováčska 26, 040 75 Košice, Slovenská republika

timea.lazorcakova@student.upjs.sk